

Helmuth Plessner

Macht en menselijke natuur
en
De emancipatie van de macht

Vertaling en noten

Jan Vorstenbosch†, Julien Kloeg & Jos de Mul

Inleiding

Julien Kloeg & Jos de Mul

Boom

Inhoud

Inleiding 7

Plessner in Weimar: filosoferen in politiek turbulente tijden 10

Een eerste uitwerking van Plessners politieke filosofie:
Grenzen der Gemeinschaft 21

Wijsgerig-antropologisch fundament: *Die Stufen des organischen und der Mensch* 24

Macht und menschliche Natur 28

Die Emanzipation der Macht 36

De receptie van *Macht und menschliche Natur* 38

De actualiteit van *Macht und menschliche Natur* 41

Macht en menselijke natuur

Helmuth Plessner

HET DOEL VAN DIT BOEK 49

1. De politieke dubbelzinnigheid van de naturalistische opvatting van antropologie 55

DE WEG NAAR DE POLITIEKE ANTROPOLOGIE 58

2. De universele opvatting van politieke antropologie. In het perspectief van de mens als historische actor van zijn eigen wereld 58
3. Moet een universele antropologie empirisch of a priori te werk gaan? 63
4. Twee vormen van a-priorisme 67
5. Een nieuwe optie: een verbinding van de a priori en

- empirische benadering op basis van het principe van de ondoorgrondelijkheid van de mens 74
6. Excurs: Diltheys idee van een levensfilosofie 80
  7. Het principe van ondoorgrondelijkheid ofwel: over vragen die open moeten blijven 92
  8. De mens als macht 105
  9. De mens tussen kwetsbaarheid, onzekerheid en macht 112
  10. Excurs: de betekenis, voor de normatieve reikwijdte van de machtsvraag, van het feit dat we over het primaat van antropologie dan wel filosofie geen uitspraak kunnen doen 124
  11. De mens tussen onmacht en meetbaarheid 148
  12. De gebondenheid aan een volk 156

De emancipatie van de macht 165

Helmuth Plessner

Noten 191

Bibliografie 213

Publicatiegeschiedenis van de vertaalde werken 220

Verantwoording en dank 222

Over de bezorgers van deze uitgave 223

Over de auteur 224

Inleiding

De Duitse bioloog, filosoof en socioloog Helmuth Plessner (1892-1985) staat dankzij zijn opus magnum, het in 1928 gepubliceerde *Die Stufen des Organischen und der Mensch*,¹ vooral bekend als een van de grondleggers – naast Max Scheler en Arnold Gehlen – van de wijsgerige antropologie, de subdiscipline van de filosofie die de mens als onderwerp heeft. Minder bekend is dat Plessner ook op diverse andere terreinen publiceerde, zoals de natuurfilosofie, (bio)technologie, kunstfilosofie, sociale geschiedenis, cultuursociologie en politieke theorie. Met name op het laatstgenoemde gebied was hij bijzonder actief en publiceerde hij naast drie boeken ook diverse artikelen. De drie boeken, die verschenen in de politiek en filosofisch turbulente jaren van de Weimarrepubliek (1919-1933) en de beginjaren van het nationaalsocialistische bewind, zijn *Grenzen der Gemeinschaft. Ein Kritik des sozialen Radikalismus* (1924),² *Macht und menschliche Natur. Ein Versuch zur Anthropologie der geschichtlichen Weltansicht* (1931)³ en *Das Schicksal deutschen Geistes im Anfang seiner bürgerlichen Epoche* (1935), waarvan in 1959 onder de titel *Die verspätete Nation. Über die politische Verführbarkeit bürgerlichen Geistes*⁴ een uitgebreide versie verscheen. Tot de kleine politieke geschriften behoort ook het artikel ‘Die Emanzipation der Macht’ uit 1962, dat gelezen kan worden als een nadere uitwerking van enkele thema’s uit *Macht und menschliche Natur*. Deze beide publicaties verschijnen om die reden hier samen (en voor het eerst) in een Nederlandse vertaling.

Hoewel Plessner op verschillende filosofische en wetenschappelijke gebieden publiceerde, vertonen zijn ge-

schriften een duidelijke samenhang. Dat komt doordat de term ‘wijsgerige antropologie’ niet alleen naar een nieuw deelgebied binnen de filosofie verwijst, maar tevens naar een nieuw filosofisch paradigma, dat de filosofie als geheel, dus inclusief de politieke filosofie, een nieuwe grondslag verleent en dat bovendien implicaties heeft voor de geesteswetenschappen, de sociale wetenschappen en de levenswetenschappen.⁵ Als filosofisch paradigma maakte de wijsgerige antropologie deel uit van wat we met Wolfram Eilenbergers ondertitel van zijn boek *Zeit der Zauberer* ‘das große Jahrzehnt der Philosophie 1919-1929’ kunnen noemen, naast en in een kritisch debat met een aantal andere belangrijke nieuwe filosofische paradigma’s uit die tijd, zoals de existentiële filosofie van Martin Heidegger, het logisch positivisme van de Wiener Kreis en de kritische theorie van de Frankfurter Schule.⁶

Dat het wijsgerig-antropologische paradigma in het boek van Eilenberger slechts terloops aan de orde komt en de naam van Plessner zelfs in het geheel niet wordt genoemd, hangt samen met het feit dat Plessner vanwege de Joodse herkomst van zijn vader na de nationaal-socialistische machtsovername in 1933 werd ontslagen en gedwongen werd in ballingschap te gaan. Daardoor bleef Plessners werk, anders dan dat van Heidegger, die al vroeg lid werd van Hitlers NSDAP en in 1933 tot rector van de universiteit in Freiburg werd benoemd, in Duitsland onopgemerkt of zelfs opzettelijk genegeerd en daarbuiten, bij gebrek aan vertalingen, ook lange tijd niet opgemerkt. Dat laatste kwam mede doordat Plessner, in tegenstelling tot veel leden van de Wiener Kreis en de Frankfurter Schule, niet naar de Verenigde Staten of Engeland vluchtte om daar zijn academische carrière voort te zetten en in het Engels ging publiceren of vertaald werd, maar gedurende het gehele nazibewind in Nederland woonde en er tijdens de Tweede Wereldoorlog zelfs moest onderduiken.

Na de oorlog kreeg zijn werk meer bekendheid, en in veel Europese landen, inclusief Nederland, werd wijsge-

rige antropologie een vast onderdeel van het curriculum. Maar pas met de uitgave van de tien banden van zijn *Gesammelte Schriften* in de eerste helft van de jaren tachtig en door de activiteiten van het in 1999 opgerichte Helmut Plessner Gesellschaft⁷ werd de volle diepgang en reikwijdte van Plessners oeuvre zichtbaar. Op het eerste Internationale Plessner Congres, dat in 2000 in Freiburg plaatsvond, nota bene in de universiteit waar Heidegger in 1933 tot rector was benoemd, werd zelfs gesproken van een Plessner-renaissance. ‘Wedergeboorte’ is eigenlijk niet de juiste term, aangezien er veeleer sprake was van een ‘laatgeboorte’ van Plessners receptiegeschiedenis. De door Carola Dietze geschreven biografie van Plessner, waarin veel aandacht wordt besteed aan deze verlate receptie, draagt de passende titel *Nachgeholttes Leben*.⁸

De groeiende hoeveelheid secundaire literatuur, toepassingen van zijn werk en Engelse vertalingen van *Die Stufen des Organischen und der Mensch* en – in de recente literatuur wel als ‘tweede hoofdwerk’⁹ aangeduide – *Macht und menschliche Natur* (die in respectievelijk 2019 en 2018 verschenen als *Levels of Organic Life and the Human*¹⁰ en *Political Anthropology*¹¹) laten evenwel zien dat niet alleen de diepgang en reikwijdte van Plessners werk inmiddels duidelijk zichtbaar is geworden, maar ook dat, in een tijd die qua polarisering en roep om autocratisch leiderschap doet denken aan de turbulente jaren van de Weimarrepubliek, zijn politieke werken een nieuwe actualiteit hebben gekregen.

In de volgende paragrafen zullen we de twee vertaalde teksten als volgt inleiden. Eerst geven we een schets van Plessners leven en werk, waarbij we ook zullen stilstaan bij de voor dat leven en werk relevante maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in Duitsland. Daarbij leggen we de nadruk op de Weimarperiode en de eerste jaren van het fascistische naziregime, aangezien juist in deze periode zijn politieke boeken verschenen, die op de politieke ontwikkelingen in deze periode reageerden. Vervolgens schetsen we hoe zijn politieke theorie een eerste uitdruk-

Macht en menselijke natuur

*Essay over de antropologie
van het historische wereldbeeld*

HELMUTH PLESSNER

De belangrijkste vraag van de politieke antropologie is: in hoeverre behoort politiek – de strijd om macht in de sociale relaties van het individu, van groepen en verbanden, van volkeren en staten – tot het wezen van de mens? Deze vraag lijkt op het eerste gezicht alleen een filosofisch en geen politiek belang te hebben. Wie dat denkt, vergeet hoe diep de theorie moet zijn gedrongen in de praktijk om beslissingen te kunnen nemen. Door de methoden en de invloed van het Bismarck-tijdperk wordt echter bij ons in Duitsland aan dit inzicht niet veel waarde gehecht, in tegenstelling tot wat het geval is in andere landen waar wel een politieke cultuur heerst en dit inzicht ook in het overheidsapparaat en de journalistiek nooit uit het oog werd verloren.

Dat komt de politiek niet ten goede. Hoe minder ze gerespecteerd wordt, hoe slechter ze wordt. Want het is niet de toevalstreffer dat er een groot individu opstaat die het niveau van de politiek bepaalt, maar de mate van aandacht die de politiek krijgt in die lagen van de bevolking die er niet direct uit materieel belang in geïnteresseerd zijn. Het laten reduceren van politieke vragen tot economische kwesties, zo symptomatisch voor de minachting voor politiek, de uitverkoop van de staat aan de financiële en industriële wereld en de handel: dit soort verwaarlozing komt bij ons voor een belangrijk deel voort uit de houding van de intellectuelen tegenover de politieke sfeer als zodanig. Deze houding is ook door oorlog en revolutie niet echt veranderd. Nog steeds leeft bij ons de overtuiging dat politiek een techniek is die door vertegenwoordigers van speciale machtige groepen moet worden toegepast. Met verheven zaken zoals de wetenschap, de kunst, het recht